

montalbanès Antonin Perbosc «Las femnòtas / plan razonavan, *aco rai*, / mas un pauc tard », «bistortières / n'i à de gròssas coma d estevas, / que montan plus naut, *acò rai!*» (pp 128, 45) Bastant en el to de textos castellans apicats, postclàssics, en coses com «piñoncicos se quiere la mona, y pelados ellos!» 'Pre-teneu que un vagi massa bé, però oh múrries!' L'*aixo-rai* modest, resignat, s'ha tornat fortament afirmatiu, però és gràcies a una actitud subjectiva, que tot intensificant, avorreix *Tant pis* es pot tornar 'tant 10 mieux' en un cert to de llenguatge, observa amb raó Spitzer. Però és que més aviat que *tant pis*, amb l'un o amb l'altre valor, és com l'ús colloquial francès de *je m'en moque*

La qüestió etimològica ha preocupat a molts i no de segona fila Ja Bergnes de las Casas (c 1860), Alart i Balari se n'inquietaren: aquest amb una petita monografia «Étimologie, significación y uso sintáctico de la palabra ray», Bna. 1886 (reprod *BABL* 1916), i alguna cosa n'han anat dient Spitzer, Moll, Montoliu, Rohlfs, més breu, i sovint provisional o superficial o de segona mà jo mateix (*DCEC* III, 1019a25-35), Jeanroy, Griera, M-Lubke, AntThomas, MRoques, FKruger, Faraudo, MLWagner, GColon (nota resumidora, ben incolora, incompleta i sense res de nou, en el *FEW* x, 26, n 13) Les més instructives en l'aspecte pròpiament etimològic, resten les de Spitzer (*LexikK*, 108-10, més clar i concret *RFE* xv, 1928, 284-9), Montoliu (*Est en Hom a Bonilla S* 1927, i, 615-30) i Rohlfs (*Le G* 1, § 431) En part són idees clarament 15 inostensibles 1

Abans d'acostar-nos al fons: *rai* fou ja antic? Potser amb dades medievals? Encara que no el puguem concretar abans del tolosà Goudouli, c 1610, allò és versemblant. un mot que del català va passar al sard (encara que n'hi quedi poc rastre)² ja hagué de ser molt usual c. al 1500, sobretot tenint en compte la gran extensió i arrelament en aragonès i llengua d'oc. Algun indicí textual concret de l'Edat Mitjana, no té valor.³ En el *Colloqui de les Dames* val de fi S xv, parlant una dona d'una altra que li porta la contra: «mal amorosa / en lo tractar, / no li cal molt tracar / per ser entesa: / com yo dic *rall*, ella diu pesa: / axí ns servam» (v. 610), sembla que *rall* sigui 'burla', i *pesa* 'cosa pesada', i això només es podria utilitzar en la nostra qüestió en el sentit que tendia a formar-se una frase feta, cosa incerta i de flux valor.⁴

En canvi anem a la segura quant a la gran extensió geogràfica. En aragonès no és cosa limitada al NE., on Saroihandy l'assenyalà, amb l'ús català, a Graus, i Casacuberta (*BDC* xxiv, 178) a Gistaín: «ixo ray, déixalo estar», «gusatros ray, que no teneθ cosa que fere». Hi ha, doncs, enllaç seguit amb la nostra Ribagorça: també *astò ray*: menos mal» a Benasc (Ferraz, 91). Però també ho vaig sentir molt a Bielsa: «ixo ray», «ixa persona ray: una persona que hi vey de leixos» (1965); i *esto ray* a tota la Vall de Broto: repetidament a Torla (1965); però demés, Borao n'aplega moltes frases semblants a les catalanes, i fins i tot el trobem en la ploma d'un erudit, amb el matís de 'tant 60

se'ls en dóna' «para mí lo compendia todo. porque era mi padre y porque me enseñó a amar las cosas de mi tierra ---; en fin, de todas estas intimidades, a la gente, ray. vamos a otra cosa», article del catedràtic de Saragossa Moneva Puyol (*Rev de Aragón*, 1902, 284). Certament a l'Aragó sempre hi ha bona base per sospitar un vell manlleu del català, però tot plegat, i més el to social que això últim revela, ens obliguen a deixar-ho en gran dubte.

En llengua d'oc no és general. el *TdF* recalca «dans le Haut Languedoc», no deu ser, doncs, rodanès, però és més que alt-llgd. i tampoc no es limita a la zona que marquen les dades del *FEW* (x, 21b35-42), que no van més al Nord del Carcí i el Roergue ni més al SO. d'Agén; és veritat que no ho trobo en fonts llemosines, ni alvernèses, ni a Orlhac (manca Lhermet), ni enlloc de Provença, Delfinat ni els Alps. Però des del Carcí («*rai* bien! passe encore!», Lescale), per Agén, segueix en gascó per les Landes («*ray* signe d'assentiment; bien, adv », Métivier, *Agric*, 738), a Tolosa («*acò ray*. n'importe», Doujat); al Bearn «*ray*. peu importe, généralt précédé de *acò* / per ço d'*aut acò ray* 'pour le reste peu importe', *soufri ray* », Palay; a la Vall d'Arrens «Moun mayram, *acò ray!*» (MCamelat, *Béline*, p. 6), «*acò ray*, encoèro, se disputà --- més les patacs 1». Comenge: «*acò rai*. c'est égal; c'est tout un; ce n'est rien, n'importe: qu'importe» (Dupleich, *Dict Patois St Gaudens*, 1843, p. 120); el Baix-Llenguadoc (Mâzuc), Castres, el Roergue La dada més antiga és la del tolosà Goudouli (c. 1610), glossada per Doujat

Segons l'ALGc (a base d'una frase «[si je meurs] tant pis» iv, 1538) es constata l'ús a quasi tot el domini gascó: tot fora de la meitat NE. de les Landes i total de la Girona, car només el rebutjaren a l'Arieja i alguna localitat entorn de Tolosa (fora d'alguna localitat solta de Bigorra i Baiona), d'acord amb la fonètica gascona, apareix convertit en *arrai* en alguns punts de la Haute-Garonne, però tot i aquesta tendència fonètica gascona sentiren *rai* a la major part del domini (cf., però *harai* més avall).

L'ús fraseològic és, doncs, quasi igual, i en la major part, idèntic, a l'ús tradicional català, tant en aragonès com a tots els parlars d'oc. Semblança colpadora, i que no pot ser casual, ni tenir gaire de secundari. Les coses de matís més separat, com la frase de Moneva, o la llgd. citada en el *TdF* —*de caulet, ray, mès cal de grais*— a penes se n'aparten: car Rohlfs no cospa pas bé el matís: no és 'des choux c'est parfait' sinó 'cols és fàcil, no costa car...'.⁵

El que més interessa és que a gran part del gascó hi ha una variant *arai*, o més ben dit *harai* amb *h* aspirada; i, ni més ni menys, amb els mateixos usos. En aranès és de tota la vall. Jo vaig recollir-la així en tota l'extensió: des de Canejan a Lés, Bossost, Marcatoisa etc., amb *h* ben aspirada a Canejan, encara que ja se sap que l'aspiració és caduca de Bossost en amunt. Els usos i sentits són precisament els mateixos que els del català, però amb el *har-* inicial: «interj., cuyo oficio es denotar que los males a que está expuesto algo o